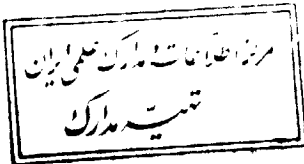

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران
تمیته مدارک

۱۷۴۱۳

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد مدرسی
در رشته باستان شناسی

مذهب ایلام با نگرشی بر مهرهای استوانه‌ای

استاد راهنما

آقای دکتر محمد رحیم صراف

استاد مشاور

آقای دکتر محمد صالح صالحی

نگارش

زهرة جوزی

پاییز ۱۳۷۲

۱۷۴۱۳

تقدیم به:

تنها منجی انسانها

و

تمامی رهروان و جویندگان طریق حق

تقدیم به:

پدر بزرگوار و فداکار و مادر عزیز و مهربانم،
که شمع جوانی خویش را خالصانه بر کف نهادند، تا مسیر
بالیدن و کوره راه زندگی فرزندان خویش را روشنی بخشند

به خواهران و برادران عزیزم که هریک دشت پرستاره‌ای از محبتند

و به

محبوب سفر کرده‌ام "مجتبی" که در عنفوان جوانی روح پاکش از
قفس تن رها شد، عزیزی که غم هجرانش همواره در دلها مان باقی است

تشکر و قدردانی

از جناب آقای دکتر محمدرحیم صراف استاد گرامی و ارجمند، که به عنوان استاد راهنما در کلیه مراحل تدوین این رساله با رهنمودهای خردمندانه و مدبرانه، با صبر و شکیبائی اینجانب را یاری فرمودند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از جناب آقای دکتر محمد صالح صالحی که به عنوان استاد مشاور در تدوین پایان‌نامه قبول زحمت فرموده و صمیمانه همکاری کردند، تشکر وافر دارم.

از مدیر محترم گروه باستان‌شناسی، جناب آقای دکتر علی اکبر سرفراز که همواره در طول تحصیل دانشگاهی، مشوق اینجانب بوده و از راهنمائیها و رهنمودهای معلمان ایشان برخوردار بودم، تشکر می‌کنم.

از استاد گرامی جناب آقای ناصر نوروززاده چگینی به پاس راهنمائیهای ارزنده و مساعدتهای بی‌دریغشان صمیمانه تشکر می‌نمایم.

همچنین از ریاست و کارکنان کتابخانه موزه ایران باستان و کتابخانه سازمان میراث فرهنگی کشور و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، بخاطر همکاری صمیمانه آنها، قدردانی می‌نمایم.

دانشگاه تربیت مدرس

بسمه تعالی

چکیده پایان نامه

عنوان پایان نامه : مذهب ایلام با نگرشی بر مهرهای استوانه‌ای

نام نویسنده : زهره جوزی

استاد راهنما : دکتر محمد رحیم صراف

اساتید مشاور : دکتر محمد صالح صالحی

دانشکده : علوم انسانی

رشته : باستان‌شناسی

ایلام که در تاریخ کشور ما به عنوان پلی از دوره پیش از تاریخ به دوره تاریخی محسوب می‌گردد، مهمترین و پربهاترین اوراق فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و ... کشور باستانی ما را پر نموده است، چرا که ضمن ابداع خط که خود به تنهایی گامی بزرگ در جهت آشنایی ما با ابعاد چند گانه حکومت ۲۰۰۰ ساله ایلام می‌باشد، اولین قومی است که حکومت مرکزی را در ایران پایه گذاری کرده است.

اگر چه در سده اخیر، حفاریهای کم و پراکنده باستان‌شناسی در جهت شناخت ابعاد گوناگون زندگی این قوم، اطلاعات کمی در اختیار ما می‌گذارد، اما همین تحقیقات و کاوشها سبب شده است که این حکومت جایگاه واقعی خود را در تمدن کهن و درخشان کشور ما، بازیابد.

در این راستا ما نیز در صدد بررسی مذهب ایلام با نگرشی بر مهرهای استوانه‌ای برآمده، از میان آنها تعداد ۵۵ مهر استوانه‌ای که دارای نقوش و صحنه‌های مذهبی مربوط به دوره ایلام بودند جهت بررسی و مطالعه مد نظر قرار گرفتند. نتایج این بررسی نشان داد که ایلامیان دارای مذهبی بودند که طبق آن به خدایان متعدد اعتقاد داشتند. آنها خدایان را به صورت انسان (رب النوع و ربه النوع) تصور می‌نمودند و برای آنها سمبلهایی را در نظر می‌گرفتند که در صورت عدم حضور خدایان این سمبلهای، نشانه حضور خدا در آن مراسم بودند. ادامه بررسی نشان داد که ایلامی‌ها برای نشان دادن اعتقاد خود به هر یک از خدایان طی مراسمی به حضور خدای مورد علاقه خود رسیده، اعمال مذهبی و نیایش را به جای می‌آوردند و در مراسم دیگری با آوردن هدایا و تقدیم حیوان قربانی به حضور خدای ایلامی، مراتب سپاسگزاری و بندگی خویش را به آنها ابراز می‌داشتند. از دیگر اعتقادات و باورهای مذهبی این مردم، پرستش و نیایش آتش مقدس بود که طی مراسم خاصی در معابد و پرستشگاهها، اعمال مذهبی و نیایش در مقابل آتش انجام می‌گرفت. خدایان ایلامی نه تنها در مراسم و آداب و رسوم مذهبی ایلامی‌ها مورد پرستش قرار می‌گرفتند، بلکه قدرت سیاسی کشور را نیز با اعطای عصا و حلقه سلطنتی یا تشریفاتی به پادشاهان و حکام محلی تفویض می‌نمودند. نگرشی بر اوضاع مذهبی ایلام نشان می‌دهد که این نوع مراسم در زیگوراتها یا معابد خدایان با حضور کهنه ایلامی انجام می‌پذیرفت.

خواهشمند است این برگه تا نشود

اسفند استواران

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱- مقدمه
۳	I- اهداف و روش کار
۴	II- فرضیه
۵	III- پیشینه مطالعاتی
۶	۲-۱- نگاهی گذرا به محلهای باستانی آثار مورد بحث
۶	۱-۲-۱- شوش
۸	۲-۲-۱- چغازنبیل
۹	۳-۲-۱- هفت تپه
۱۰	۴-۲-۱- لرستان
۱۲	۳-۱- مختصری پیرامون تاریخ ایلام
۱۳	۱- سلسله اوان
۱۴	۲- سلسله سیماش
۱۴	۳- سلسله‌های سلاطین ایلام
۱۵	۴-۱- پیدایش و کاربرد مهر
۲۲	۵-۱- مذهب ایلام
۲۲	۱-۵-۱- خدایان ایلامی
۲۶	۲-۵-۱- معابد و آئین و مراسم مذهبی ایلامیان

فصل دوم: صحنه‌های مذهبی

۳۵	۱-۲- صحنه اساطیری
۳۵	۱- اثر مهر استوانه‌ای هزاره سوم ق.م. شوش شماره ۱
۴۰	۲- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۲
۴۳	۲-۱-۱- نتیجه‌گیری صحنه اساطیری
۴۶	۲-۲- نبرد خدایان

(الف)

- ۴۶ ۱- مهر استوانه‌ای اواخر هزاره سوم ق.م، شوش شماره ۱
- ۴۶ ۱-۲-۲- نتیجه‌گیری صحنه نبرد خدایان
- ۴۹ ۳-۲- خدا در مقابل آتش مقدس
- ۵۰ ۱-۳-۲- مارخدا در مقابل آتش
- ۵۱ ۱- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱
- ۵۲ ۲- نتیجه‌گیری صحنه مارخدا در مقابل آتش
- ۵۲ ۲-۳-۲- خدای ایستاده در مقابل آتش
- ۵۲ ۱- مهر استوانه‌ای ایلام میانی قرن ۱۳ ق.م، چغازنبیل شماره ۱
- ۵۳ ۲- نتیجه‌گیری خدای ایستاده در مقابل آتش
- ۵۳ ۳-۳-۲- نتیجه‌گیری صحنه خدا در مقابل آتش مقدس
- ۵۶ ۴-۲- نیایش
- ۵۶ ۱-۴-۲- خدای نشسته
- ۵۶ الف خدا سمت راست، نیایشگر سمت چپ
- ۵۶ I- خدا نشسته بر روی تختی از حیوان
- ۵۷ ۱- مار
- ۵۸ ۱- مهر استوانه‌ای اوایل هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۱
- ۵۹ ۲- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۲
- ۵۹ ۳- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۳
- ۶۰ ۲- شیر
- ۶۰ ۱- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۱
- ۶۱ ۳- آهو
- ۶۱ ۱- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۱
- ۶۲ ۴- حیوان اساطیری
- ۶۲ ۱- مهر استوانه‌ای قرون ۱۴ و ۱۳ ق.م، هفت‌تپه شماره ۱
- ۶۳ ۵- نتیجه‌گیری صحنه خدای نشسته بر روی تختی از حیوان
- ۶۵ II- خدای نشسته بر روی تخت ساده
- ۶۶ ۱- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱
- ۶۷ ۲- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۲
- ۶۸ ۳- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۳
- ۶۸ ۴- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۴

(ب)

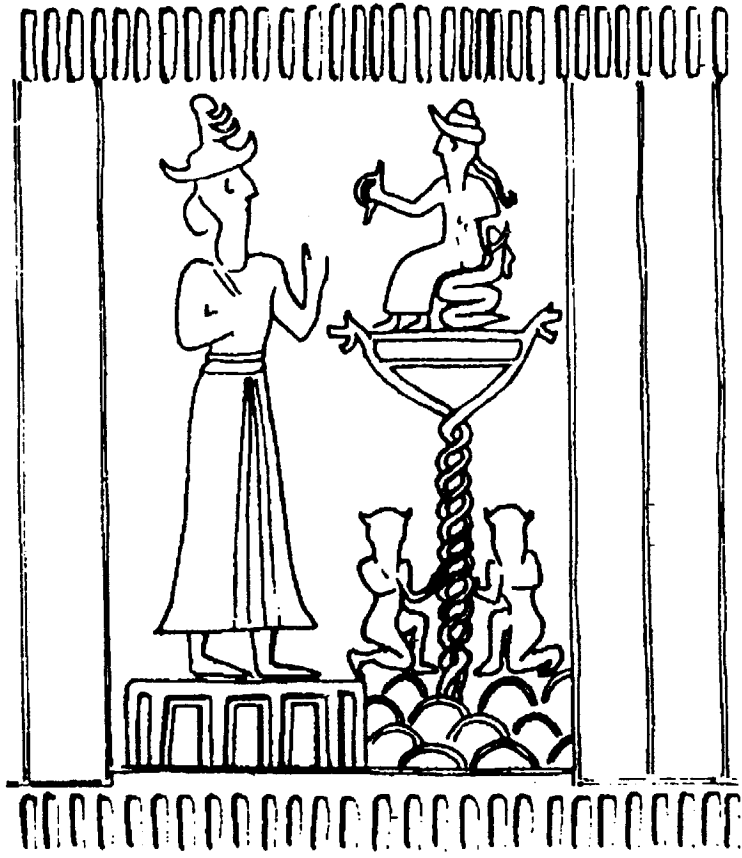
- ۶۹ ۵- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۵
- ۶۹ ۶- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۶
- ۷۰ ۷- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۷
- ۷۰ ۸- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۸
- ۷۱ ۹- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۹
- ۷۱ ۱۰- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱۰
- ۷۲ ۱۱- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱۱
- ۷۳ ۱۲- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱۲
- ۷۴ ۱۳- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱۳
- ۷۵ ۱۴- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱۴
- ۷۵ ۱۵- نتیجه‌گیری صحنه‌ خدای نشسته بر روی تختی ساده
- ۷۹ ب خدا سمت چپ، نیایشگر سمت راست
- ۷۹ ۱- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق.م، شوش شماره ۱
- ۸۰ ۲- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق.م، هفت تپه شماره ۱
- ۸۱ ۳- نتیجه‌گیری صحنه‌ خدای سمت چپ، نیایشگر سمت راست
- ۸۲ ۲-۴-۲- خدای ایستاده
- ۸۲ الف خدا سمت راست، نیایشگر سمت چپ به حال ایستاده
- ۸۲ ۱- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۱
- ۸۳ ۲- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، چغازنبیل شماره ۱
- ۸۳ ۳- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، چغازنبیل شماره ۲
- ۸۴ ۴- نتیجه‌گیری صحنه‌ خدای سمت راست،
- ۸۴ نیایشگر سمت چپ به حالت ایستاده
- ۸۵ ب خدا سمت راست، نیایشگر سمت چپ به حالت زانورده
- ۸۵ ۱- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، چغازنبیل شماره ۱
- ۸۶ ۲- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، چغازنبیل شماره ۲
- ۸۷ ۳- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، شوش شماره ۱
- ۸۷ ۴- نتیجه‌گیری صحنه‌ خدای سمت راست،
- ۸۴ نیایشگر سمت چپ به حالت ایستاده
- ۸۵ ب خدا سمت راست، نیایشگر سمت چپ به حالت زانورده
- ۸۶ ۱- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق.م، چغازنبیل شماره ۱

- ۸۶ ۲- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق. م.، چغازنبیل شماره ۲
- ۸۷ ۳- مهر استوانه‌ای قرن سیزدهم ق. م.، شوش شماره ۱
- ۴- نتیجه‌گیری صحنه خدا سمت راست،
- ۸۷ نیایشگر سمت چپ به حالت زانوزده
- ۸۹ ۲-۴-۳- نتیجه‌گیری صحنه نیایش
- ۱۱۱ ۲-۵- صحنه آوردن هدایا و قربانی به حضور خدا
- ۱۱۲ ۲-۵-۱- خدای نشسته
- ۱۱۲ الف خدا سمت راست، آورنده هدایا سمت چپ
- ۱۱۲ ۱- با حضور الهه واسط
- ۱۱۳ ۱- مهر استوانه‌ای دوره سیماش، شوش شماره ۱
- ۱۱۴ ۲- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم، شوش شماره ۲
- ۱۱۵ ۳- نتیجه‌گیری صحنه آوردن هدایا با حضور الهه واسط
- ۱۱۵ ۲- بدون حضور الهه واسط
- ۱۱۶ I- به وسیله نیایشگر
- ۱۱۶ ۱- مهر استوانه‌ای دوره سیماش، شوش شماره ۱
- ۱۱۷ ۲- مهر استوانه‌ای اوایل هزاره دوم ق. م.، شوش شماره ۲
- ۱۱۷ ۳- مهر استوانه‌ای قرن ۱۶ تا ۱۹ ق. م.، شوش شماره ۳
- ۱۱۸ ۴- مهر استوانه‌ای قرن ۱۷ تا ۱۵ ق. م.، شوش شماره ۴
- ۱۱۹ ۵- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق. م.، شوش شماره ۵
- ۱۲۰ ۶- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق. م.، لرستان شماره ۱
- ۱۲۱ ۷- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، شوش شماره ۶
- ۱۲۲ ۸- مهر استوانه‌ای قرن ۱۳ ق. م.، چغازنبیل شماره ۱
- ۱۲۳ ۹- نتیجه‌گیری صحنه آوردن هدایا به وسیله نیایشگر
- ۱۲۵ II- به وسیله انسان اساطیری
- ۱۲۶ ۱- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت‌تپه شماره ۱
- ۱۲۶ ۲- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت‌تپه شماره ۲
- ۱۲۷ ۳- نتیجه‌گیری صحنه آوردن هدایا به وسیله انسان اساطیری
- ۱۲۸ ۲-۵-۲- خدای ایستاده
- ۱۲۸ الف خدا سمت چپ، آورنده هدایا سمت راست
- ۱۲۹ ۱- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت‌تپه شماره ۱

- ۱۲۹ ۲- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت تپه شماره ۲
- ۱۳۰ ۳- نتیجه‌گیری صحنه خدای ایستاده سمت چپ،
آورنده هدایا سمت راست
- ۱۳۱ ب خدا سمت راست، آورنده هدایا سمت چپ
- ۱۳۱ ۱- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق. م.، شوش شماره ۱
- ۱۳۲ ۲- مهر استوانه‌ای اواخر هزاره دوم ق. م.، چغازنبیل شماره ۱
- ۱۳۳ ۳- نتیجه‌گیری صحنه خدای ایستاده
- ۱۳۴ ۲-۵-۳- نتیجه‌گیری صحنه آوردن هدایا
- ۱۴۶ ۲-۶- صحنه اعطای عصا و حلقه تشریفاتی یا سلطنتی توسط خدا
- ۱۴۶ ۲-۶-۱- خدا به حاکم
- ۱۴۶ الف خدای نشسته
- ۱- مهر استوانه‌ای اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۷ ق. م.،
شوش شماره ۱
- ۱۴۷ ۲- مهر استوانه‌ای اواسط هزاره دوم ق. م.، شوش شماره ۲
- ۱۴۸ ۳- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت تپه شماره ۱
- ۱۴۹ ۴- مهر استوانه‌ای نیمه دوم هزاره دوم ق. م.، هفت تپه شماره ۲
- ۱۴۹ ۵- نتیجه‌گیری صحنه خدای نشسته
- ۱۵۰ ب خدای ایستاده
- ۱۵۰ ۱- مهر استوانه‌ای ایلام قدیم
- ۱۵۱ ۲- نتیجه‌گیری صحنه خدای ایستاده
- ۱۵۲ ۲-۶-۲- خدا به خدا
- ۱۵۲ الف خدای نشسته
- ۱۵۲ ۱- مهر استوانه‌ای قرن ۱۸ و ۱۷ ق. م.، شوش شماره ۱
- ۱۵۳ ۲- نتیجه‌گیری صحنه اعطای حلقه تشریفاتی به خدا
- ۲-۶-۳- نتیجه‌گیری صحنه اعطای عصا یا حلقه تشریفاتی و سلطنتی
توسط خدای ایلامی
- ۱۵۴

فصل سوم: جمع‌بندی و نتایج

- ۱۶۱ نتیجه‌گیری کلی
- ۱۷۸ کتابشناسی
- جدول

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

پیرامون تاریخ و تمدن ایران و غنای آثار باستانی آن گفتگو بسیار به میان آمده است و نشیب و فرازها و پیچ و خم‌های آن مورد بررسی و بحث و سنجش قرار گرفته است.

ولیکن هستند گفتنی‌هایی که ناگفته مانده و تنها محققین خواهند توانست آنچه را که در پرده ابهام مانده و در هاله‌ای از تاریکی فرو رفته است، با تلاشی خستگی ناپذیر بازگو نمایند. از جمله گفتنی‌های ناگفته یا کم‌گفته شده، تاریخ ایلام می‌باشد.

آنچه تاکنون اندیشمندان و محققین شرق شناس از ایلام بر ما نمایانده‌اند، در عین اینکه کامل و جامع نیست و نسبت به آثار باقیمانده از تمدن درخشان ایلام، بسیار ناچیز می‌باشد، ولی با ارزش و گویا است. تحقیقات علمی باستان‌شناسی مدارک و اسنادی را در رابطه با چگونگی هنر و صنعت و عقاید و افکار، تاریخ سیاسی، وسعت محدوده تحت تسلط و همچنین ارتباط آنها با همسایگان و دیگر تمدنهای باستانی را به عنوان پایه‌ای برای پژوهشهای بعدی در اختیار محققین قرار می‌دهد.

اگرچه تحقیقات انجام‌گرفته باستان‌شناسان بسیاری از نقاط تاریک را روشن ساخت ولی تمام دست‌آوردهای آنان نتوانسته است ابهام این دوران تاریخی را از ابعاد گوناگون بخصوص از نقطه نظر مذهبی کاملاً برطرف سازد.

توجه به این نکته نیز ضروری است که یکی از مهمترین راههای شناخت بشر از ادوار گذشته مطالعه و تحقیق و تجسس بر روی آثار به یادگار مانده از آنها می‌باشد. بررسی آثار مختلف به جای مانده از انسان باستان از قبیل معماری، نقوش برجسته، سفال، ابزارآلات کشاورزی و صنعتی، محققین را در شناخت هرچه بیشتر روش و چگونگی زندگی بشر یاری می‌نماید.

از جمله آثاری که سهم بارزی در شناسایی فرهنگ و تمدن و بسیاری از مسائل گوناگون ادوار کهن ایران زمین داشته، آثارکنده کاری بر روی مهرها (مسطح و استوانه‌ای) می‌باشد.

تحقیق و مطالعه پیرامون مهرهای بدست آمده از تمدنهای گذشته، مجهولات بیشماری را مرتفع می‌سازد. مهرهای استوانه‌ای حاوی مطالب ارزنده و مهمی از جهات مختلف سیاسی، اقتصادی، هنری، فرهنگی و تجاری هستند آنها می‌توانند رهگشای محققین و باستان‌شناسان جهت شناسایی بسیاری از نکات مبهم و لاینحل دنیای باستان باشند.

با مطالعه و بررسی مهرها می‌توان به روزنه‌های روشنی پیرامون مسائل مختلف یک تمدن دست یافت، چراکه این اشیاء تجسمی می‌توانند جوابگوی سؤالات بیشماری در زمینه‌های گوناگون از جمله فرهنگ و تغییر و تحولات فرهنگی و بویژه «مذهب» باشند. هنرمند با نقر

صحنه‌های مذهبی که گویای سنن و آداب و رسوم و اعتقادات مردم یک قوم است، در واقع باورها و اعتقادات مذهبی جامعه خویش را به تصویر می‌کشد. در نتیجه مهرها می‌توانند منبع بسیار خوبی جهت شناسایی مذهب و آداب و رسوم مردم باستان باشند.

تاکنون در ارتباط با مذهب ایلام سخن زیادی به میان نیامده است و اطلاعات ما از مذهب این قوم گسترده و کامل نیست، دلیل این مسئله شاید عدم حفاریها و کاوشهای علمی کافی در نقاط تحت سیطره ایلامیها و بخصوص در اماکن مقدس از قبیل معابد و پرستشگاهها باشد.

I- اهداف و روش کار:

مذهب ایلام در چهارچوب تعداد قلیل نقاط حفاری شده در رابطه با معماری، نقوش برجسته الواح و مهرهای استوانه‌ای و غیره بصورت پراکنده مورد بررسی قرار گرفته است. اما آنچه که تاکنون بدان پرداخته نشده و اکنون در راستای این رساله برگزیده شده این است که مهرهای استوانه‌ای که به نحوی در رابطه با مذهب قوم ایلام است جمع‌آوری گردیده و با اتخاذ روش سیستماتیک به بررسی آنها پرداخته می‌شود. بهمین دلیل مهمترین هدف این پایان‌نامه شناخت مذهب قوم ایلام بوسیله تصاویر و نقوش نقر شده بر روی مهرهای استوانه‌ای است. در این چهارچوب دستیابی به چگونگی تشریفات و مراسم مذهبی و شناخت سمبلهای منقور در روی مهرهای استوانه‌ای مدنظر می‌باشد. هرچند نقوش مذهبی این مهرها، بستگی تام و تمام به اعتقادات فردی صاحب مهر دارد، اما از آنجائی که اعتقادات فردی جزئی از اعتقادات یک جامعه را به نمایش می‌گذارد، بهمین جهت ما از باورها و اعتقادات مذهبی فردی ایلامی پی به مذهب جامعه و مردم ایلام خواهیم برد.

ایلامی‌ها خدایان (رب النوع و ربه النوع) متعددی را می‌پرستیدند، برای آنها معابد و پرستشگاه می‌ساختند و مجسمه خدایان در این معابد قرار داده، طی مراسمی آنها را پرستش می‌کردند.

چگونگی اجرای این مراسم و آئینهای مذهبی را می‌توان با بررسی صحنه‌های مذهبی منقور بر مهرهای استوانه‌ای شناسایی کرد.

روش و سیستمی که در رساله حاضر از آن پیروی شده روش توصیفی می‌باشد و شیوه گردآوری اطلاعات نیز به روش کتابخانه‌ای است. بدین صورت که با مراجعه به کتابخانه‌های موزه ملی ایران، کتابخانه سازمان میراث فرهنگی کشور و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، منابع مربوطه و موردنظر (کتب و مجلات) شناسایی گردید و مواد و مدارک لازم از آنها استخراج شد. در ضمن،

در حین جمع‌آوری و گردآوری مدارک (مهرهای استوانه‌ای مذهبی ایلامی) از منابع مختلف، متون و مطالبی که به نحوی در ارتباط با مواد جمع‌آوری شده، می‌بود، از کتابها و مجلات گوناگون استخراج و زیراکس گردید.

از آنجایی که منابع مربوطه اکثراً به زبان بیگانه مانند فرانسه، آلمانی، و انگلیسی، بود تمام این متون ترجمه گردیدند. بعد از این مرحله اقدام به فیش‌برداری از منابع مختلف، پیرامون موضوعات گوناگون اصلی و فرعی مربوطه به رساله گردید.

با مطالعه آثار و مهرهای گردآوری شده مکشوفه از نقاط مختلف تعداد ۵۵ مهر استوانه‌ای مذهبی که در بردارنده صحنه‌های مختلف مذهبی بودند، انتخاب گردید. بعد از آن اقدام به طبقه‌بندی سیستماتیک آنها در گروهها و صحنه‌های اصلی و فرعی با رعایت قدمت گردید که ۶ صحنه مذهبی مشخص شد. بعد از این مرحله به توصیف مشاهدات خود از روی اشیاء پرداخته شد و آثار مورد نظر مورد بحث و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در ضمن از نمونه‌ها و آثار مورد نظر عکس و اسلاید تهیه گردید. در پایان نیز با توجه به تقسیم‌بندی آثار، جدولی که شامل تمام اطلاعات و خصوصیات آثار مذکور می‌باشد تهیه گردید. بدین ترتیب کار تدوین و تألیف رساله مورد نظر با روش فوق، انجام پذیرفت و مطالب بدست آمده با اهداف از پیش تعیین شده و تحقق برنامه‌ریزی قبلی، در سه فصل در نظر گرفته شد. فصل اول در ارتباط با کلیات پیرامون مناطق باستانی مذکور در پایان‌نامه و همچنین مختصری پیرامون تاریخ ایلام و پیدایش مهر و مذهب ایلامی می‌باشد. فصل دوم شامل بررسی صحنه‌های مذهبی منقور بر روی مهرهای استوانه‌ای مذهبی ایلامی است. و در فصل سوم اقدام به بحث و جمع‌بندی و نتایج حاصله از کار پژوهشی گردیده است.

II- فرضیه:

هرچند که ایلامیان خدایان خود را بر روی آثاری مثل نقوش برجسته به شکل انسانی تجسم می‌کردند ولی بر روی بعضی آثار نیز نشان یا سمبلی از خدایان نقر گردیده که نشان‌دهنده وجود و حضور خدای خاصی است.

فرض بر این است که ایلامیان هم خدایان خود را به شکل و هیئت انسانی تجسم می‌کردند و هم آنها را به اشکال مختلف در قالب سمبلها و نشانه‌ها، نشان می‌دادند. سعی بر این است که با بررسی بر روی مهرهای استوانه‌ای مذهبی ایلامی مسئله فوق مشخص گردد.